

COVID-19 Salgınında Genel Görünüm

Çin'in Wuhan kentinde Aralık 2019'da ortaya çıkan ve 20 Ocak 2020 tarihinden Washington'un Kuzeybatı vilayetinde görülmesiyle ilk kez dünya gündemine taşınan COVID-19 (SARS-CoV-2) virüsü insanlık tarihinin en önemli olayları arasında yerini aldı. 7 Temmuz 2020 itibarıyla dünya genelinde 11.641.640 insan hastalığa yakalandı, bunlardan 538.539'ü yaşamını yitirdi.

Virüsün coğrafi yayılımı (Resim 1.) Kanada, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Sibiryaya, Orta Afrika'nın Sahra-Altı bölgesi ve Avustralya'nın çölle kaplı kesimleri hariç salgının tam anlamıyla 'kusursuz fırtına' niteliğini ortaya koymaktadır.

Katnak: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>

Resim 1. Virüsün coğrafi yayılımı

*Dr.Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

Bu süreçte en fazla can kaybının yaşandığı ülkeler sırasıyla; ABD (130.312), Brezilya (65.487), İngiltere (44.312), İtalya (34.869), Meksika (31.119), Fransa (29.923), İspanya (28.388), Hindistan (20.159), İran (11.931), Peru (10.722) Rusya (10.478) olmuştur. Türkiye (5.341) ise 18'inci sırada yer almıştır.

Kazananlar ve Kaybedenler

Hastalığa yakalanma ve ölüm miktarı gibi sabit değişkenlerin ülkelerin nüfusu ve nüfus yoğunluğu, insan hareketliliği, sağlık sistemi ve kapasitesi vb. sürekli değişkenler ile birlikte incelendiğinde, sürecin seyri ve yeni normal hakkında aşağıdaki genel sonuçlara ulaşmak mümkündür.

- Salgından en fazla;
  - Yaşlılık, yapay beslenme, toplumsal hareketlilik oranları yüksek,
  - Ekonomik, eğitim ve sağlık koşulları görece düşük toplumsal kesimler etkilenmiştir.
- COVID-19 salgınının yarattığı krizin yönetilmesi esnasında, doğanın koşullarına meydan okuyan ve liberal ekonomik sistemini toplum sağlığı altyapısı ile güçlendirmeyen yönetimler başarısız olmuştur.
- Salgınla mücadelede;
  - Sosyal devlet kapasitesi yüksek,
  - Tespit-teşhis-tedavi-takip sistemleri, sağlık çalışanını mobilize etme oranı ve sayısı ile yoğun bakım yatak sayısı itibarıyla sağlık sistemi düzgün çalışan,
  - Krizin gelişimine uygun esneklikte tedbir geliştirebilen,
  - Merkezi yönetim-yerel uygulama yapılanması uygun çalışan,
  - Şeffaflık ve hesap verilebilirliği yüksek,
  - Sağlık-ekonomik kayıp tercihini sağlıktan yana belirleyen ve
  - Krizle mücadelede kararlı tutum sergileyen yönetimler başarılı olmuştur.

Yeni Normal

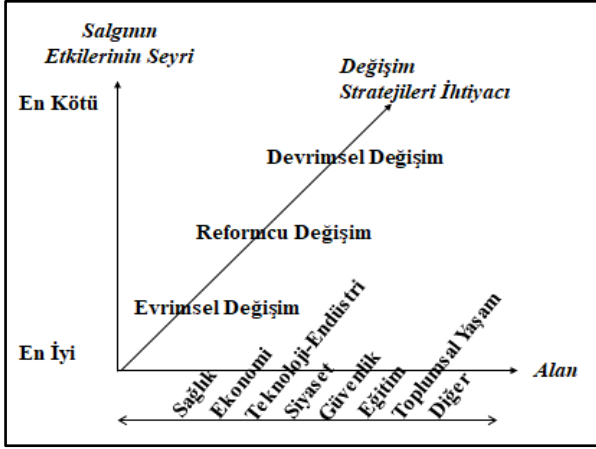
Salgınla mücadelede kazananlar ve kaybedenlerden çıkarılan sonuçlar yarının yeni normalinin çerçevesini çizebilecek veriler sunmaktadır. Yeni normal, salgının seyrinin belirleyeceği yeni ortamın koşulları ile bu yeni şartları karşılayacak yeni yaşam biçiminin tasarlanmasını ifade etmektedir. Bu her iki durum için senaryo tabanlı ihtimalat planları geliştirilmesi toplumsal, ekonomik ve endüstriyel tasarımcıların önemli uğraşları arasında yerini almış olmalıdır. Burada yeni normale yönelik olarak geliştirilebilecek çok sayıda yöntemden sadece birine dair genel algoritmanın esasları sunulmuştur.

Muhtemel Senaryolar ve Stratejiler

Salgının seyrine dair en iyi senaryo, virüsün kısa süre içinde kendiliğinden etkinliğini kaybetmesidir. En kötü senaryo ise kitlesel olarak kullanılabilir aşı üretiminin bir yıldan daha uzun bir sürede gerçekleştirilebilmesi ve virüsün aynı etkiyi muhafaza ederek dönüşüme uğramasıdır. Bu her iki senaryo arasında gerçekleşebilecek farklı senaryolar üretmek mümkünse de mutlak surette her birinin toplumsal ve ekonomik bedelleri olacaktır. Geleceğin şekillenme biçimini en doğru biçimde öngörebilen düzenlemeler, düşük maliyetler ile sorunları aşabilme ve krizin yarattığı fırsatlardan yararlanabilme imkânlarını bahşedecektir.

Yeni normalin tasarlanmasına yönelik temel stratejileri evrimleşme, reform ve devrim olmak üzere üç farklı eksenle değerlendirmek mümkündür. Evrimleşme salgının yarattığı koşullara reaktif dönüşümlerle uyum sağlamayı, reform düzeltici tedbirler geliştirmeyi, devrim ise radikal ve ön alıcı değişimlerle farklı tasarımların geliştirilmesini öngörür. Sadece tek bir stratejinin yaşamın her alanının ihtiyaçlarını karşılayacağı beklenmemelidir. Bu stratejilerden hangisinin nasıl bir formasyonla hangi alanlara uygulanacağına dair geliştirilecek

hareket tarzları fayda-maliyet analizleri çerçevesinde tercih edilecektir. Ancak genel olarak en iyi senaryodan en kötü senaryoya doğru yapılan öngörülerin, dönüşümden devrime doğru tasarımları benimseme ihtimalini artırdığı görülmektedir (Şekil 2.)

Şekil 1. COVID-19 Salgınının Muhtemel Seyrine Göre Stratejiler

Durumun saptanmasından mevcut ve öngörülebilir ihtiyaçların belirlenmesine, muhtemel hareket tarzlarından kararlarına alınmasına, planlamadan programlamaya, uygulamadan takip, kontrol ve geri bildirimlerin alınmasına kadar çeşitli faaliyetlerin çok disiplinli, disiplinler arası, eşgüdümlü, bütünleşik ve karşılıklı etkileşimli yöntemlerle gerçekleştirilmesi ihtiyacı meselenin sürekli bir kriz yönetimi anlayışı ile ele alınması zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Yaşamın son derece iç içe geçmiş karmaşık doğasında tahayyüllerin uygulamaya dönüştürülmesine yönelik esasları belirleyen uzun bir ilkeler listesi ortaya çıkacaktır. Değişim vizyonunun ölçütleri olan bu ilkeler manzumesi karar noktalarında yol gösterici olacaktır. Bu kapsamda bir fikir

vermesi bakımından oluşturulan liste asgari şu hususları kapsamalıdır:

- 1) Maiyet-etkinlik
- 2) Uygulanabilirlik
- 3) Beklenen faydayı karşılama
- 4) Sadelik
- 5) Paydaş katılımı
- 6) Merkezi planlama ademi merkezi uygulamaya yatkınlık
- 7) Esneklik
- 8) Mevcut kapasiteden faydalanma ve geliştirebilme imkanı
- 9) Sürdürülebilirlik
- 10) Sürat (Hayata geçirilebilme süresi)
- 11) İlave koordinasyon ihtiyacını indirgeyebilme imkanı
- 12) Emniyet ve güvenlik
- 13) Güvenilirlik ve istikrar
- 14) Halkın desteği ve katılımı
- 15) Demokratiklik
- 16) Şeffaflık, hesap sorulabilirlik ve hesap verilebilirlik.
- 17) İkincil kazanımlar
- 18) İstenmeyen yan etkileri gözetme imkanı

Bu ilkelerin bir kısmının seçilen hareket tarzlarına bağlı olarak birbirleri ile çatışacağı açıktır. Ayrıca her bir hareket tarzına sari olarak ilkelere atfedilen önem derecesinde de farklılıklar olacaktır. Bu nedenlerden ötür değişim için belirlenen ilkeler sadece yol gösterici olmanın ötesinde belirleyici nitelikte olamayacaktır. Örneğin bir alana yönelik hareket tarzının saptanmasında halkın katılımı nazım faktör iken diğer bir hareket tarzında ikincil sırada değer bulabilecektir.

Yeni Normal İle İlgili Örneklem Durum Çalışması Özeti

Buraya kadar olan bölümde sunulan teorik çerçeveyi İstanbul'daki nüfus yoğunluğunun yarattığı sakıncaları karşılamaya yönelik mevcut ve muhtemel önlem ve düzenlemeler

üzerinden örnekleyen çalışmanın özeti bir fikir vermek maksadıyla aşağıda sunulmuştur.

Evrimsel Kapsamındaki Düzenlemelere Örnekler

COVID-19 salgının başlangıcından itibaren alınan; sokağa çıkma kısıtlamaları, toplu taşıma araçlarındaki düzenlemeler, iş yerleri ve alışveriş merkezlerinin çalışmalarına getirilen kısıtlar, esnek çalışma saati uygulaması, uzaktan eğitim uygulamaları vb. tedbirler bu kapsamdadır.

Reform Kapsamındaki Düzenlemelere Örnek

Şehrin insan hareketliliğinin büyük kitlesini oluşturan nedenlerin yapısal düzenlemelerle belirli seviyelere indirgenmesini sağlayacak önlemler bu kapsamdadır.

Bu kapsamda yapılacak düzenlemeler aşağıdaki planlama ve programlama sürecini takip edebilir:

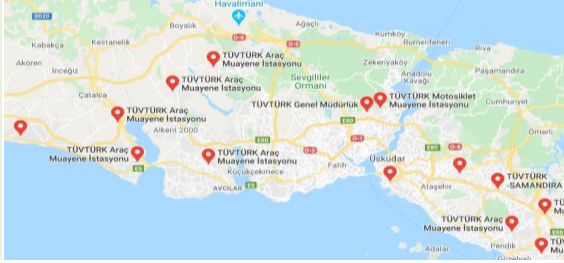
- Öncelikle, insan hareketliliğinin nedenlerine bağlı olarak; zaman, süre, yoğunluk, mesafe vb. ölçütlerin neye karşılık geldiğini ortaya koyan ayrıntılı bir alan araştırmasının ve istatistikî çalışmanın yapılması gerekmektedir.

- İkinci aşamada, hangi saiklerin, hangi zamanlarda, ne kadar süreyle, ne kadar insanı, hangi mesafelerde hareket etmeye yönelttiğini ortaya koyan bilgisayar modellemesinin geliştirilmesi gerekmektedir.

- Bu veri tabanından hareketle üçüncü aşamada, insan hareketliliğini zaman, mesafe, yoğunluk ve süre itibarıyla azaltmaya yönelik ne gibi değişikliklerin yapılabileceğine yönelik seçenekler geliştirilir.

Örnek: Araç muayene hizmeti

Örneğin sadece kentteki araç muayene faaliyetleri bakımından manzara kabaca şöyledir. TÜİK'in 2019 verilerine göre İstanbul'da 4 milyon 190 bini aşkın araç mevcuttur. Bunların ortalama iki yılda bir muayeneye tabi tutulması gerekmektedir. Her muayene öncesi sürücülerin önemli bir kısmının araçlarının bakımlarını yaptırdıkları kabul edildiğinde ortaya önemli bir araç yoğunluğu çıkmaktadır. Kentte mevcut 14 araç muayene istasyonunun coğrafi dağılımı aşağıda sunulmuştur (Resim 2.)

- 1) Çatalca
- 2) Dudullu
- 3) Esenyurt
- 4) Haraççı
- 5) Haraççı 2
- 6) Kurtköy
- 7) Mimarsinan
- 8) Onuncu Yıl
- 9) Pendik
- 10) Samandıra
- 11) Şile
- 12) Tuzla
- 13) Silivri – Kavaklı
- 14) Silivri – Sinekli

Resim 2. İstanbul'daki Araç Muayene (TÜVTÜRK) İstasyonları

Yukarıda genel hatlarıyla ortaya konan durum, ilk anda akla gelen şu soruların cevaplandırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır:

- 1) Fabrika çıkışlı araçların muayeneden muaf olma süresi olan üç yıl dorde çıkartılabilir mi?
- 2) İstasyonların coğrafi dağılımı araç hareketliliğini ne ölçüde artırmaktadır?
- 3) Optimum bir coğrafi dağılım mevcut mudur?
- 4) Halen 74 ilde hizmet veren gezici muayene istasyon hizmeti İstanbul'da da uygulanabilir mi?
- 5) Halen araç muayene hizmeti veren TÜVTÜRK, çoğu şehir içinde kalmış olan organize sanayi bölgelerinde küçük ve orta ölçekli istasyonlar açabilir mi?

6) Yetkilendirilen araç bakım şirketleri araç muayene hizmeti verebilir mi?

Yukarıda sunulan örneğin benzerlerini diğer hizmet ve faaliyetler için de geliştirmek mümkündür.

Devrimsel Düzenlemelere Örnek

Kentin ekonomik cazibesinin şehir planlaması ilkelerine ve çevre, sağlık, kültür vb. konulardaki sağduyulu öngörülere uzunca bir süredir üstün gelmiş olması, İstanbul'u rantın dışında hiçbir şeyin yönetilemediği bir konuma sürüklemiştir. Bu durum, çarpık kentleşmenin yanında, güvenlik zafiyeti, stratejik değerlerin bir bölgede yoğunlaşması gibi artık ülke ölçeğinde risk teşkil eden sakıncaları meydana çıkarmıştır.

Örneğin, bankacılık sektörünün Ankara'dan İstanbul'a taşınmasının kendi içinde bir rasyonelitesinden söz etmek mümkünse de bunun sağladığı kazanımların neden olduğu maliyetler göz ardı edilemez seviyededir. Bu konuda bir diğer örneği ise üniversiteler üzerinden vermek mümkündür. Kent içinde kampüsleşemeyen üniversiteler, yurt sorunları ile birlikte, Anadolu'dan öğrenci ve akademisyen hareketliliğini İstanbul'a taşımıştır.

Devrimsel düzenlemeler kapsamında İstanbul'da konuşlu bazı sektörlerin başka şehirlere taşınması düşünülebilir. Kentte yeni üniversite açılmaması, mevcut üniversitelerin diğer şehirlerde yerleşke açması ve eğitim vermesine imkan sağlayan düzenlemeler bu kapsamda değerlendirilebilir.